

Reményi Ferenc:

Reményi Ede hegedűművész életrajza – 1.rész

1828. január 17-én született Miskolcon a világjáró hegedűművész, Reményi Ede. A XIX. századi magyar zenekultúra utazó nagykövete volt. Ő kezdeményezte a nemzet lelkiismeretét megtestesítő Petőfi-szobor felállítását a pesti Duna-parton, amely – Jókai szavaival élve – „a legcsengőbb ércből van öntve: csupa hegedűszóbból készült.”

Reményi a szabadságharcban előbb Klapka, majd Görgey oldalán vett részt. Bátyja, Reményi Antal jogot tanult Egerben és Pesten, és 1846-ban szerzett ügyvédi oklevelet.

A szabadságharcban eleinte közhonvédként, végül századosként harcolt, a végsőkig kitartva Klapka tábornok mellett, Komárom várában. A vár átadása után hazája elhagyására kényszerült. Tizenkét évig élt idegenben, rövidebb ideig Angliában, majd az Egyesült Államokban. Több expedícióban, így 1853-ban a Mississippitől nyugatra eső, indiánlakta területek, majd a Panama-földszoros vidékének felderítésében vett részt (lásd Szinnyei: Magyar írók élete és munkái, és Magyar Életrajzi Lexikon). Ide kívánczók példaként említjük, hogy honvédtisztjeink derekas külföldi helytállásáról tanúskodik a Reményi Antalhoz hasonló sorsra jutott Xantus János esete is, aki 1847-ben kapott ügyvédi oklevelet. A szabadságharcban hadnagyként vett részt, majd elfogták, Königrätz várába zárták, azután osztrák ezredbe sorozták, ahonnan az Egyesült Államokba szökött. Kezdetben Indiana államban, majd Texasban (1853), Kansasban (1855), Dél-Kaliforniában (1857) végzett térképészeti méréseket, és csak 1861-ben jöhetett vissza Magyarországra.

Reményi Antal fia, Ferenc 1866-ban született Budapesten. Tanulmányai során korán kitért szorgalmával és zongorajátékával. Fiumében járt tengerészeti akadémiára (Horthy osztálytársa volt), ahol felfigyeltek széleskörű nyelvtudására. Tanulmányai befejezése után a tengerészeti flotta parancsnokának szárnysegédje lett. Bár édesapja szabadságharcos múltja miatt Ferenc Ferdinánd trónörökös nem kedvelte, tengerészeti ismereteit és nyelvtudását nem nélkülözhetette (öt nyelven beszélt), ezért magával vitte földközi útjára. Később a soproni hadapród iskola parancsoka lett, 1917-ben történt nyugdíjazásáig. 1942-ben hunyt el. Kőszegen temették el a családi sírboltban.

Az amnesztiának köszönhetően Reményi Ede 1860-ban, Antal 1861-ben tért haza. Antal ügyvédként dolgozott, majd Ede külföldi utazásai miatt 1872-től kezébe vette kezébe a Petőfi-szobor ügyét, és ő lett a szobor 1882. október 15-i leleplezése alkalmából kiadott Petőfi-émlékkönyv szerkesztője.

1926-ban, Reményi Ede születésének 100. évfordulójához közeledve, Reményi Ferenc megírta a hegedűművész életrajzát, akiről szülővárosa 1928-ban nagyszabású ünnepségsorozattal emlékezett meg, de akkor a könyv kiadására nem volt lehetőség.

A kéziratot fia, a jelenleg 90 éves Reményi Géza őrizte mostanáig. Neki köszönhető, hogy a 2008-as év küszöbén, Reményi Ede születésének 180. évfordulójához közeledve, a Petőfi-szobor fennállásának 125. évfordulóján, folytatásokban adhatjuk közre ezt az érdekes zenei dokumentumot, és azt lapunk olvasói ismerhetik meg elsőként.

Rakos Miklós

Reményi Ede nem hiába volt zenész; már életének folyásában is uralkodó elem a ritmus. Csaknem szabályosan váltakozó ritmikus mozgás volt az élete egy középpont irányába s attól el. E súlyos középpont, mely őt vonzotta és taszította, az ő magyar hazája volt. A körülmények és a saját egyénisége megkövetelték, hogy időnként eltávolozzék e centrumból, majd meg hogy visszatérjen oda. Eszerint életét hét egymást követő centrifugális és centripetális fázisra lehet osztani, melyek az alábbi életrajz fejezeteinek tartalmát adják. E szembeötlő ritmikának okát abban találjuk, hogy Reményi egy személyben rajongó hazafi, és született, szenvedélyes művész volt. Lángo-

ló hazafiúi érzése mindig visszahozza őt az idegenből, viszont művészi kvalitásai itthon, a hazának szűk határai közt, hosszabb időn át nem érvényesülhetnek állandó intenzitással. Ezért bizonyos idő múlva kényszerül ki-kivándorolni: „művész hazája széles e világ”. A kivándorlás a szabadságharc leverése után fizikai kényszer volt.

Amint már a fejezetek felírásaiból is látható, a fázisok vagy életszakaszok időtartama felette különböző. Hogy a fejezetek szövegterjedelme is felette különböző, ennek oka nem csak az illető időtartamban rejlik, hanem az anyag különböző bőségében is. Legtöbb anyag áll rendelkezésre az 1860-76-ig terjedő időszak (IV. fejezet)

számára, mely a művész életének dereka, és amelyben mint hazafi és mint művész a legnagyobb ünnepeltetésben részesült. Meglehetősen nagy anyagot tudtam szerezni az utolsó időszakból is (1891–98, VII. fejezet), mikor végleg kivándorolt az Egyesült Államokba, hogy ottan hegedűjével állja alatt, a lelkesült hallgató tömeg frenetikus tapsai közt nyughatatlan művészetét váratlanul befejezze, kedves Stradivarius hegedűjét még egyszer magához ölelve – ottan messze hazájától, a Csendes-óceán partján, San Franciscóban.

Úgy halt meg, mint költőideálja, Petőfi óhajította halhatatlan jóskölteményében, az „Egy gondolat bánt engemet”-ben.

Nem ágyban párnák közt halt meg, nem lassan hervadott el, mint a virág, és nem fogyott el, mint gyertyaszál, mely magányos szobában áll. Nem: a harc mezején, a művészi küzdés színterén lehelte ki – szívében villám futván keresztül – folyvást lobogó lelkét.

Mintha érezte volna, hogy végzete hasonlóságharcban; egyik első ténye volt, midőn 1860-ban a számkivetésből hazatért, hogy a Petőfi-szobor eszméjét megpendítse, és a szoboralap nagyobb részét hegedűjével összeszerezze. És az a könny, mely a szemében megcsillant, mikor 1891-ben utoljára látogatván meg hazáját, az időközben elkészült és büszkén emelkedő szobrot megkoszorúzta, talán saját végzetének előérzete volt.

Ezen életrajznak anyagát főleg azon iratcsomóból vettem, melyben atyám, Reményi Antal, hírneves öccsének emlékeit (levelek, újságközlemények, műsorok, fényképek stb.) gondosan összegyűjtötte. Ezeket kiegészítik saját emlékezéseim, valamint rokonok közlései. Gyermekkoromból, mikor művész-nagybátyám 1876-ig Magyarországon élt, kevés saját emlékem maradt meg. De később tengerésztszikként szerte hajóztam a világon, s több helyütt – így Mauritius szigetén, Calcuttában, Batáviában és Sydneyben – találkoztam oly személyekkel, akik még élénken emlékeztek nagybátyámra az 1884–1890 közti időből, mikor ő nagy földközi utazását végezte. 1891-ben pedig éppen hosszú szabadságon voltam Budapesten, mikor ő utoljára jött haza Magyarországra. Felhasználtam továbbá a következő műveket:

1. Liszt Ferenc levelei báró August An-talhoz 1846-78, kiadta Csapó Vilmos.
2. Briefe an Franz Liszt, kiadta La Mara.
3. Glasenapp életrajza Wagner Richard-ról.
4. Richard Wagner önéletrajza: Mein Leben.
5. Haraszt: „Wagner Richárd és Magyarország”.
6. Id. Ábrányi Kornél: „Életemből és emlékeimből” (1897. Franklin Társulat).
7. Zenészeti Lapok I. II. III. IV. és VII. évfolyama 1860–64, 1866–67.)
8. Kelly és Upton: „Edouard Reményi: Musician, Litterateur and Man (Chicago 1906).

A tulajdonképpeni életrajzhoz egy terjedelmes tanulmányt csatoltam „Reményi Ede jellemzése, mint művész és ember”

címmel. Végül pedig megkíséreltem Reményi zenei szerzeményeinek egy lehetőleg teljes jegyzékét összeállítani.

I. Fejezet – IFJUSÁGA. MŰVÉSZI KIKÉPZÉSE. ELSŐ SZEREPLÉSEI ITTHON ÉS KÜLFÖLDÖN. (1828–48)

Nagyatyám, Hoffmann Henrik, úgy tudom, aranyműves volt Miskolcon. Bizonyára ambiciózus ember volt és kulturális hajlammal bírt, mert szerény polgári állása és jövedelme dacára nagyszámú gyermekeit mind iskoláztatta, sőt fiai közül egyiket sem szánta iparosságra, hanem valamennyit intellektuális pályákra. Négy fia: Antal (atyám), Ede, Károly és József, és ugyanannyi leánya: Róza, Katalin, Fanny, Mária volt. Két fia: Antal és Károly ügyvéd lett, József pedig, Károly ikertestvére, római katolikus pap.

Ede, ki 1828. jan. 17-én Miskolcon született, Egerben, hová a család már Ede zsenge korában átköltözött, 1838-tól kezdve a ciszterciák gimnáziumába járt, és tanulmányaiban kitűnt. Csakhamar feltűnt zenei tehetsége is, midőn Bartman József az alig 8 éves fiút a hegedűjátékban kezdte oktatni. Így aztán 15 éves korában a művészi pályára szánták. Akkoriban az egri érsek Pyrker János László volt, egy nagyműveltségű, költői tehetségű (mint német nyelvű költő több tragédiát, eposzt s egyebeket írt) és kiválóan játékos főpap, ki a művészeteket és tudományokat buzgón pártolta. Az érsek saját szalonjában is többször hallván játszani a gyermek hegedűst, pártfogásával lehetővé tette, hogy 1842-ben a bécsi Conservatoriumba jusson. Pesten akkor még nem volt magasabb színvonalú zenepedagógiai intézet. Bécsben a jóhírű Böhm József tanítása alá került, ki ugyanakkor Joachim Józsefet, Laubot és id. Hellmesberger Józsefet is kiképezte.

A szünetidők alatt Reményi minden évben az egri Lyceum nagy szalonjában rendezett hangversenyen mutatta be haladott játékát. A Conservatorium bevégezése után (1845) pedig előbb Győrött majd Pesten lépett fel 1846-ban, még pedig Petrichevich Horváth Lázár (maga is zenész, és a „Honderű” kiadója) szalonjában, a „Gyűlde” politikai klubban, és a Nemzeti Színházban mutatkozott be oly sikerrel, hogy 1847-ben gróf Széchenyi István ajánlatával Párizsba utazhatott. Itt különösen a monarchia akkori nagykövete, gr.

Apponyi Antal estélyén a hallgatóságot, többek közt az öreg özv. Grassalkovich hercegnőt is, játékaival egészen elragadta.

II. fejezet – SZEREPE A SZABADSÁGHARCBA (1848–49)

A következő év (1848) tavaszán a huszadik életévében lévő ifjút már Londonban találjuk, mint „Her Majesty’s Theater” zenekarának szerződött első hegedűsét. Ekkor vetette meg azon kiváló értékelésnek és rokonszenvnek az alapját, amelyben őt az angol közönség életpályáján mindvégig részesítette. Azonban kiütött a magyar szabadságharc, s a lelkes magyar ifjú azonnal hazasietett, hogy előbb fegyverrel a kezében, majd hegedűjének lelkesítő játékával a haza szent ügyét szolgálja. Előbb Klapkának a hadtestébe állt be közhonvédnek, de vele volt hegedűje is. Midőn ezt a fiatal vezér meghallotta, azt mondta: „Kár volna, ha ezt a hegedűt átjárná a golyó” és Reményit kivette a frontszolgálatból, és megtette táborig hegedűsének. A tavaszi diadalmak vége felé Klapka egyszer azt mondta Görgey Artúrnak: „Este az »Angol királynő«-ben bemutatom neked az én fiatal zenészetet.” A fővezérnek pedig úgy megtetszett Reményi játéka, hogy azt mondta tábornoktársának: „No, én ezt a fiút most már elviszem tőled.” És el is vitte. Azontúl a kemény vezér, kit emberföldöli feladattal bízott meg a sors – előbb az osztrák, majd az orosz túlerő ellen küzdvén, hogy megmentse kis magyar seregét – kimerítő, folytonos aggodalommal és fejtöréssel járó munka után gyakran órákig hallgatta táborig hegedűsének felvillanyozó játékát, új erőt merítve belőle további, akkor már szörnyű súlyos munkájához. Reményi hegedűjátékával ébren tartotta a lelkes hangulatot a táborban is. Görgey többre becsülte hegedűjét, mint kardját, s szeretete volna hegedűsét a veszélytől megóvni. De a fiatal hegedűsnek mégis sikerült a vezér tilalmát megszegve, kilopózni a harctérre.

Atyám beszélte, ki szintén végigküzdötte – közhonvédből századosig emelkedvén – a szabadságharcot, hogy több évi elválás után egy ütközet folyamán látta viszont öccsét, amint Görgey törzskarával elvágatott mellette. A két fivér meglepetten és megindultan köszöntötte egymást a harc mezején. Görgey törzskarában Edének része volt dicső kezdetű, de szomorú végű nemzeti harcunknak minden változatos

mozzanatában. A harci zörej, ágyúörgés képezte játéka a zenekari kíséretet. Ezen impressziók indították őt valószínűleg arra, hogy később, 1860-ban, midőn hazatért, a Rákóczi-indulót oly harcias tűzzel tudta játszani, hogy evvel lázba ejtette hallgatóit. Nemzeti indulónkat átalakította egy valóságos harcias rapszódává, melyben ott dübörgött a szabadságharc minden küzdelme. Általában az a lelkes hazafiság, nemzeti tűz, mely a 60-as években, midőn ismét itthon volt, nemcsak játékát, hanem egész nyilvános ténykedését jellemezte, bizonyára a szabadságharc eltörölhetetlen emlékeiből sarjadzott.

E lángoló hazafias érzést megőrizte élte végéig. Írott emlék, mely az 1848–49. év epizódjait megörökítené, csak kevés maradt fenn. Ilyen Szász Károly későbbi református püspöknek és költőnek ifjúkori naplórészlete, melyet 1849. máj. 17-én Debrecenben jegyzett be, midőn a kormány oda költözött. (Reprodukálva a Budapesti Hírlap 1911. jan. 4-iki számában.) Leírja, hogy előtte való estén Kazinczy Gábornál volt estély, és ott Reményi, a hegedűvirtuóz néhány darabot gyönyörű szépen játszott. Legszebb volt egy mélabús Ave Maria s egy eredeti patogó. Egyszer csak Reményi odaszól egy embernek: „Ugyan mutassátok meg nekem Szász Károlyt; a tegnap esti lapban verset írt rám, szeretném ismerni.” A szerény fiatal Szász nem akart mindjárt előlépni, de később, midőn Reményi az utolsó darabot, mire kényszerítették, eljátszotta, mégis alkalmat vett magának, és megnevezte magát. Egyben előadta szándékát, hogy mivel Reményinek jövő hangversenyére nincs felolvasója, majd ő fog felolvasni. Éppen tegnap írt meg félig-meddig e végre egy verset, egy ábrándot a Rákóczi fölött. Reményi letette kezéből a hegedűt az ágyra, nagy örömmel megfogá Szász kezét s felkiáltott: „Hát Ön Szász Károly? Isten áldja meg, jöjjön, hadd öleljem, csókoljam meg” S úgy tőn, amiként beszéle. Alig tudott betelni örömevel, előre vonta s a többi közt így szólt: „Jöjjön, jöjjön Gábor bácsi, nézze, az én költőm szónokolni fog a hangversenyen. Ugyebár derék?” Másnap Szász hosszabb ideig Reményi lakásán időzött, ki sokat és elragadóan hegedült.

A nemzeti harc emlékei még 40 év múltán is frissek voltak, és Reményi azonnal honvédnek érezte és tekintette magát, ha régi előljárójával, Klapka tábornokkal találkozott. Így történt ez 1890 karácsony

előestéjén, midőn Reményi 12 évi távollét után visszatért családjához Párizsba. Ezen epizódról Salamon Ödön két hangulatos tárcát írt a „Budapest” 1891. jan. 3-iki, és az „Egyetértés” 1891. jan. 2-iki számába. Salamon Reményi meghívására volt jelen a családi körben oly hosszú idő után együtt töltött estén. Reményi sokat mesélt úti élményeiről és referált egy aznap tett hosszú sétájáról Párizsban: „Ma egész Párizst begyalogoltam. Amint a Place Pereire értem, csaknem beleütköztem egy kissé nehezen járó, feltűnően egyenes tartású öreg úrba. Megnéztük egymást – egy pillanat – és egymás nyakába borultunk. Az öreg úr Klapka tábornok volt. Szent Isten, hogy megöregedett, mióta utoljára láttam! Annak pedig 15 éve. Sok mondanivalónk volt, de semmit sem tudtunk mondani. Végül kiült, hogy közel lakik hozzám. Meghívott magához, fel fogom keresni.” Karácsony másodünnepén Reményivel, előbb régi barátját a Bácskából, Latinovics Leót, majd Klapkát kerestük fel. A vitéz tábornok otthonában, házi sapkában, magyar tajtékipával hatalmas füstöket eregetve fogadta régi katonáját. Reményi Ede oly katonás alázattal beszélt vele, mintha ő most is újonc, házi gazdája pedig előljáró generális volna. Annyi mondanivalójuk volt, különösen a művésznak, ki most tért vissza egy 12 évi világkörüli útról, és még nagy útnak néz elébe, mert egy rövid látogatás után Amerikában készül letelepedni, családotul. Végre a szabadságharc egyes epizódjaira tért át a két nagy bajtárs. „Emlékszik-e még öregem (így szólítá meg a tábornok egykori újoncát) a cibakházi csatára, amikor maga a Tisza hátán hegedült nekünk, és lelkesített bennünket, közelünkben pedig ágyúk bömböltek?” „Jól emlékszem, tábornok uram”, felelé Reményi, „akkor mindketten muzsikáltunk, Ön ágyúval, én a hegedűvel. És mindkettőtől megfutott az ellenség.” A két férfiú arca megifjodni látszott. Végre búcsúztak – csókkal és öleléssel. Vajon mikor látják egymást viszont?

De térjünk vissza 1849-re. – A magyar honvédseregnek minden oldalról körülzárt maradványa Világosnál letette a fegyvert. Szabadság helyett szolgaság, függetlenség helyett kegyetlen elnyomás. A harcosok közül sokan nem tudtak beletörődni a szomorú végzetbe. Rab házában nem akartak élni, inkább elhagytak mindent, és mentek valamely szabad, vendégszerető, idegen országba, új életet

kezdeni és megvárni, míg majd valaha megint megvirrad a sötét éj után, mely Magyarországra borult. Reményi is az emigránsok nagyszámú csapatához szegődött. Ott hagyta hazáját, szüleit, testvéreit. Őneki talán könnyebben esett a nagy elhatározás, hiszen magával vihette hegedűjét, és istenadta, fejlődésben lévő tehetségét. Tudta, hogy ha el is bukott szűkebb hazája, a művész nagy hazája, széles e világ, nyílt pálya előtte. Ebben a harcban nem fog elbukni, hódítani, hírt és dicsőséget fog ő ottan szerezni.

III. fejezet – HAMBURGON ÁT AMERIKÁBA. VISSZA EURÓPÁBA. ISMERETSÉGE HUGO VICTORRAL. LISZT TANITVÁNYA LESZ WEIMARBAN. MEGISMERKEDIK WAGNER RICHÁRDDAL BÁSELBAN. AZ ANGOL KIRÁLYNŐ MAGÁNHEGEDŰSE LESZ. (1849–60)

Hamburg (1849) volt az első város, ahol Reményi a száműzött magyarok felségélyezésére, nagy felkarolás mellett, hangversenyeket adott. Egy gazdag, előkelő polgár annyira megszerette a fiatal művészt, hogy örökbe kívánta fogadni, de ő honfitársaival ment tovább – úgy, mint atyám is, de más útvonalon – Amerika felé, az Egyesült Államokba. A hajón, melyen átkeltek, szintén többször játszott nyilvánosan; szép összegeket szerzett eképp az emigránsok részére. New Yorkba (1850) érve, ott művészetének gyakorlásával tartotta fenn magát. Első hangversenyét a Niblo Garden nevű helyiségben adta 1850. jan. 19-én, többet magával s a zenekar közreműködésével, melyet Eisfeld vezetett. A hirdetés (plakát) így szólt:

EDOUARD REMÉNYI

Violinist, late from Hungary, begs to announce to the lovers of music, that his Grand Vocal and Instrumental Concert will take place at Niblo's Saloon Saturday evening January 19, 1850, on which occasion he will be assisted by the following artists:

Madame Stephani

A native Hungarian

(her first appearance)

Mr. Wm. Scharfenberg

Mr. H. C. Timm

And an efficient orchestra under the direction of

Mr. Th. Eisfeld.

PROGRAMME

Part I

1. Overture to „Othello” – Rossini.
Orchestra.
2. Concerto for the violin – Vieuxtemps.
M. Reményi.
3. Aria from „Il Flauto Magico” – Mozart.
Mme. Stephani.
4. Capriccio for the piano – Mendelssohn.
Mr. Scharfenberg
5. Concerto for the violin – Moliqne.
M. Reményi

Part II

6. Overture to „Felsenmühle” – Reisinger.
Orchestra
7. Aria from „Pré aux Clercs” With
obligato accompaniment of violin –
Hérol.
Mme. Stephani and M. Reményi
8. Duo for violin and piano, on motifs
from „Sonnambula” – De Beriot.
Mr. Timm and M. Reményi
9. Aria –
10. Hungarian Native Melodies –
M. Reményi (arranged by himself).

A hirdetés és a műsor mutatja, hogy ki-domborította magyar voltát, ami akkor jó reklám is volt, a szabadságszerető amerikaiak igen rokonszenvezvén az emigrált magyarokkal. Reményi 28 évvel később (1878), midőn másodszor lépett az Egyesült Államok földjére, így nyilatkozott eme legelső hangversenyére vonatkozólag: „Minket (száműzötteket) New Yorkban igen melegen s nagy előzékenységgel fogadtak. Pénzem nem volt, s néhány könyörületos városi úriember vetette fel az eszmét, hogy adjak egy hangversenyt, hogy zenei kiképzésem végett megfelelő összeghez jussak. Úgy vélték, hogy a természet oly tehetséggel áldott meg, mely kifejlesztésre érdemes.”

Amerikában akkor a zene művelése még gyermekkorában volt, tehát ott Reményi nem tökéletesíthette volna magát, aminek szükségét pedig nagyon érezte. Ezért alig félévi időzés után visszatért Európába. Elsőben Párizsba ment (1850), Európa eme szellemi gócpontjába, hol már első időzésekor (1847) szerzett ismerősöket. Kereste és meg is találta a csatlakozást a francia vezérlő írókkal és művészekkel. Így ismerkedett meg a már akkor hírneves Hugó Viktorral, akivel, némely életrajzi adat szerint, egy ideig egy tető alatt lakott. Hugót azonban az 1851. dec. 2-iki államszűny (Louis Napoleon, később III. Napóleon császár) szerzői politikai magatartá-

sa miatt száműzték. Hugó családjával előbb az angol fennhatóság alatt álló Jersey szigetén telepedett le, majd a szomszéd Guernesey szigetén lakott, végül pedig Bruxellesben, s csak 1870-ben, a császárság bukása után tért vissza Párizsba. Hugó egyénisége nagy vonzerőt gyakorolt a szintén száműzött magyarokra, kik közül sokan, élükön az örökifjú és finom világgíval, Teleki Sándor gróffal, a szabadságharc egykori vitéz és daliás ezredesével, sokan keresték fel a száműzött nagy költőt. Egész kis magyar kolónia keletkezett Jersey szigetén és a magyar emigránsok mint bolygók a tündöklő napot, rajongták körül Hugót. Ezen időnek sok emlékét örököltette meg Hugó felesége, nővéréhez írt leveleiben, továbbá a később hazatért Teleki Sándor gróf tárcáiban, és Rónay Jácint naplójában.

Reményi, úgy látszik később, 1853 után járt itt Jersey szigetén, és lakott Telekinél, mert fel van említve, hogy őt Liszt ajánlotta Telekihez, mint jeles hegedűművészt. Teleki vezette be a jersey-i társaságba Mlle Allixot is, egy francia menekült húgát, ki mint Del Sartónak egyik jeles tanítványa, szépen énekelt.

Reményi maga ajánlkozott, hogy közre fog működni Allix kisasszony hangversenyén, amit kész örömmel fogadtak. A közönség színültig megtöltötte a termet, s tetszéssel fogadta Allix kisasszony bravúros énekét. Ami Reményit illeti, írja Mme Hugó, ő annyira elragadta játékaival a higgadt angolokat is, hogy a tapsnak nem akart vége szakadni. E debüt-jének diadala fölbátorította Reményit arra, hogy külön hangversenyt hirdessen, melyen még nagyobb közönség vett részt, mint az előbbin, és Reményinek meg kellett teldania hangversenyeinek sorozatát.

A magyar menekültek sokszor voltak szívesen látott vendégek Hugóék asztalánál is, mely alkalommal a nagy költő múltjából beszélt el érdekes epizódokat. Hugó nagy zenekedvelő volt és romantikus, igen szerette Reményi tüzes és teljesen egyéni játékát is. Jellemzi Hugó finom érzékét az igazi zenei érték iránt, hogy Mendelssohn zenéjét nem szerette, annál többre becsülte a többi romantikus zeneköltőket, Schumann, Schubertet és Chopint. Reményi egyszer, hogy meggyőződjék, vajon ismeri-e Hugó tényleg Mendelssohn zenéjét, s nem pusztá szóbeszéd-e aversiója a Mendelssohn-darabok iránt, játszott neki néhány kevésbé ismert Mendelssohn-darabot, Schumann szerzeményeinek adván ki

ezeket. Hugó figyelmesen hallgatta meg a darabokat, de ezután olympuszi fejét megvakarva, így szólt: „Voilà que Schumann baisse! (Íme a hanyatlás Schumannál!) Ezek a művek semmiképp nincsenek Schumann többi compositióival egy magaslaton, melyeket ismerek”. Világosan megérezte tehát, hogy hiányzik a darabokból Schumann vénája.

Egy más alkalommal arról volt szó, hogy kiváló emberek fiai ritkán öröklék apjuk géniusát.

Hugónak két fia volt, az idősebbik Francois – kinek becéző neve Totó volt – és Charles. Előbbivel Teleki benső barátságot kötött s gyakran rándultak ki együtt, míg Charles, aki rusztikusabb modort öltött magára a számkivetésben, és az akkor divatba jött fényképezéssel szeretett foglalkozni, kevésbé vonzotta a finom lelkű magyar grófot. Fenti eszmecsere közben szó került arra is, hogy vajon Hugó fia – valószínűleg idősebb fia – örökölte-e apja írói tehetségét, vagy talán más művészet terén nyilatkozik-e tehetsége. Hugo akkor így kiáltott fel: „Mon fils – une fée a assisté á sa naissance et lui a prodigué tous les dons – sauf le don de s’ en servir.” (A fiamat születésekor egy tündér minden tehetséggel megáldotta, kivéve azzal, hogy azt hogyan tudja hasznosítani.). Reményi élte végéig büszke önérettel emlékezett meg a Hugó Viktor környezetében töltött időkre.

ISMÉT HAMBURGBAN (1852–53). BRAHMS FEL- FEDEZÉSE. BRAHMSSZAL HANNOVEREN ÁT WEIMÁRBA, LISZTHEZ

1852 végén Reményit Hamburgban találjuk, hova valószínűleg azért fordult, mert tudta, hogy mily jó emléket hagyott ott hátra 1849 végén. A következő epizódus nagy hatással volt művészi egyéniségének kifejlődésére, irányítására, mert Brahmszal, Liszttel és Wagner Richarddal hozta őt közeli viszonyba. Ezért teljtartalmúlag idézem vissza emlékezetét azon időszak bevezető részére, ahogy azt a New York Herald 1879. jan. 18-iki száma közölte később egy interview-ban. Ezen interview-hoz mellékelve volt Reményi Brahmsnak egy 1853-ban készült együttes daguerrotyppe; ez Reményit ülve, s a néhány évvel még fiatalabb Brahmsot állva ábrázolja, amint Reményi mellett állva, bal kezét társa vállán nyugtatja

(ez a fénykép akkor Reményi birtokában volt).

„1852 vége felé Hamburgban időztem s a város anfant gatéja (elkényeztetett gyermeke) voltam. Alig volt koncert vagy estély, hol közre nem kellett volna működnöm. E rokonszenvet bizonyára jórészt azon körülménynek köszönhettem, hogy magyar száműzött voltam. 1853. január havában Hamburg egyik előkelő kereskedője, Helmrich úr zeneestélyt adott, melyen fel kellett volna lépnem. Rendes zongorakísérőm azonban aznap megbetegedett. Elmentem tehát Böhm Ágoston zeneműkereskedőhöz, s megkértem, hogy tudna-e egy helyettes pianistát megnevezni. Ő a fiatal Brahms Jánost ajánlotta mint talán megfelelőt, hozzátevén, hogy Brahms igen érdemes fiatal ember, jó zenész és szegény sorsú hozzátartozóinak fenntartásához zongoratanítással járul hozzá. Reményi kérésére Böhm elküldte hozzá Brahmsot, ki d.u. 5 tájt kereste fel Reményit hoteljében. Mikor bemutatkozott, hozzá tette, hogy igen szerencsés lenne, ha mind kísérő megfelelné. Alig kezdtek próbálni, midőn Reményi nemcsak azt állapította meg, hogy Brahms sokkal jobb pianista mint eddigi kísérője, hanem megsejtette benne a teremtő géniust. Megtudta tőle, hogy már vannak saját szerzeményei, és Brahms a próba után eljátszotta egyik saját szonátáját. Reményi el volt ragadtatva s feltette magában, hogy Brahms lángeszét mindenki előtt dicsérni fogja. Akkor reggeli 4 óráig zenéltek együtt, Reményi teljesen megfellelkezvén a zeneestélyről. Meg is haragudtak ezért Helmrichék, amint hogy még sok kellemetlensége volt Hamburgban, mert mindenütt magasztalta a még ismeretlen Brahmsot, akinek kiváló elhivatottságát sem atyja – pedig zenész volt maga is (zenekari nagybőgős) – sem zenetanára, Marxen nem ismerték el, csak édesanyja sejtette meg. Ekkép Reményi úgyszólván nevetség tárgya lett, és a társaság visszavonult tőle.

Reményi ekkoron elhatározta, hogy Weimárba megy Liszthez, és Brahmsot magával viszi. 1853 tavaszán útnak indultak. Utipénzüik azonban nem volt. Hogy ezt megszerezzék, meg-megálltak egész kis városkákban sőt falukban is, és játszottak. A műsorokat maguk írták és osztogatták. Szerény keresetükkkel eljutottak Hannoverbe. Reményi egyenesen Joachimhoz ment, kivel együtt tanult a wieni Conservatoriumban, s aki akkor már a hannoveri királynak, ki vak volt és a zenét rendkívül

szerette, hangversenymestere volt. Reményi bevallotta, hogy fogytán van a pénze, és egy szerény korcsmában visszahagyott egy zenei lángeszt, kinek neve Johannes Brahms. Joachim megígérte, hogy ajánlani fogja mindkettőjüket a királynak, s ha ez megengedi, hogy előtte játszanak, talán kapnak annyi pénzt, hogy tovább utazhatnak. Így is történt. Este az udvarnál játszottak. A hangverseny folyamán a király felhívta Brahmsot, hogy adjon elő valamit saját szerzeményeiből. Mikor Brahms végzett, a király visszavonult Reményivel egy ablakfülkébe s ezt mondta: „Kedves Reményi, én azt hiszem, hogy entusiasmusa túlságosan elragadta önt. Az ön zenei géniusának egyáltalán nincs géniusza”.

Amikor 20 évvel később (1874) Reményi Párizsban, a Salle Herzben fellépett, a jelenlévő hannoveri király beismerte, hogy Reményi ítélte meg helyesen annak idején Brahmsot. Brahms ugyanis akkor már híres zeneszerző volt.

WEIMARBAN (1853–54)

Hannoverből Weimarba vonultak, ahol Liszt akkor élt. Liszt, mint ismeretes, diadalmas virtuózi pályáját annak tetőpontján egyszerre s váratlanul félbeszakította, és mint „nagyhercegi udvari karmester rendkívüli szolgálatban”, 1847 november havában visszavonult a csendes Weimarba, hogy ezentúl ott működjék több mint egy évtizedig (1861-ig) mint dirigens, oktató és zeneköltő. Ide követte őt néhány hónap múlva Sayn Wittgenstein Karolina hercegnő, leánynevén Iwanowska. Kiváló intelligenciájú s a zenéért rajongó nő, egy lengyel nemes leánya volt, s már 17 éves korában (1836) férjhez ment az orosz hadseregben mint százados szolgáló Wittgenstein Miklós herceghez. A házasság nem volt boldog. A hercegné Liszttel 1847-ben ismerkedett meg, midőn utóbbi Odessában hangversenyezett. Tíz éves leánykájával, Mária hercegnővel, 1848 április havában elhagyta férjét és Oroszországot. Miután Liszttel még Lichnowsky Félix herceg Gratzi kastélyában találkozott, ő is Weimarban telepedett le, ahol a nagyhercegné Altenburg nevű kastélyában lakott. Ugyane kastély egyik oldalszárnyát rendezték be később Liszt számára lakosztályként.

Ettől kezdve Európa zenetörténetében egy új fejezet kezdődött, a zeneköltészetnek és zeneművelésnek egy példáját riktó fénykora. Weimar már egyszer, Goethe

korában kultúrközpont volt, amikor Goethe köré – a szépművészetet maecenásilag pártoló Károly Ágoston nagyherceg aegise alatt – oly fényes csillagok sorakoztak, mint Schiller, Herder és Wieland. Most Liszt által ismét szellemi gócpont lett Weimar, a zenei kultúra szent helye. Ide zárandokolt minden új zenei tehetség, mely Liszt géniusának lángjától akart megihletődni, új utakon haladni az örök-szép felé. Liszt új utat nyitott előttük, merész röptével magával ragadva őket a klasszikus zene sablonjait elhagyó romantikus zeneköltészet birodalmába. Az abszolút zene után, melynek a zene csak öncél és amely csak a zenei szépséget s annak formáit uralja, következett az a zenei irány, melyet már a nagy úttörő, Beethoven vezetett be. E zene gondolatbeli és érzésszerű el-képzéseket fejez ki hangokban, teljes szabadsággal idomítva hozzá a formát a kifejezendő eszméhez. Ez a „programzene” Liszt zeneköltészetében legfőképp „symphonikus költemény”-ekben nyilatkozott meg. Tudjuk, hogy Wagner Richárd volt emez új zenei iránynak egyik legpregnansabb zászlóvivője, bár e merész reformátor, ki az egész 19. század zenéjére rányomta egyéni bélyegét, csak melleleg művelte a tulajdonképeni programzenét (Faust-nyitány stb.). Teljes erejével a zene dráma kiképzésére vetette magát. Liszt korán felismerte Wagner tehetségét és azonnal lelkes híve, pártfogója és barátja lett. Ő volt az, aki Wagnert egész haláláig önzetlenül támogatta és Wagner is beismerte, hogy Liszt, és Lisztnék kongeniális Cosima leánya nélkül, ki később neje lett, valamint II. Lajos bajor király rajongó segélye nélkül, célját sohasem érte volna el. Liszt volt az, aki pl. Wagner svájci számki-vetése idején legelőször hozta színre a „Lohengrin”-t, még pedig Weimarban, 1850-ben.

De Liszt minden más törekvő fiatal zenei tehetséget, akár a produktív akár a reprodukív zeneművészet terén, egyenlő önzetlenséggel és jóakarattal támogatott és irányított. A tanítványok egész serege vette őt körül, hogy az ő mesteri vezetése alatt képessé tegyék ki magukat. Liszt tanítványa lenni, ez nagy kitüntetés számukra ment akkor. Az új vizeken járók, az antifiliszterek egy csoportja Liszt vezetése alatt magát tréfásan „Murl”-oknak (szóképzés a „Moor” szóból) nevezte; ezekhez tartoztak Cornelius, Raff, Klindworth és mások. A Liszt-követők zászlójukra Beethovennek egy mondását írták jellegének: „Szabadság, haladás, ez a

művészetnek is ép úgy célja mint az egész nagy teremtésnek is”.

Nem csoda, hogy Reményit is vonzotta Liszt géniusza Weimárba. Fiatal volt ő is és törekvő, érezte tehetségét, és ha tisztelte, szerette és értette is a klasszikusokat, egyénisége mégis a romantikusok felé hajlott, akik önmagukat, vagy valamely eszmét fejeztek ki a zene eszközeivel. Gondolhatta és remélhette azt is, hogy őt Liszt mint honfitársát is szívesen fogja fogadni. Hogy Liszt elsősorban pianista, Reményi pedig hegedűs volt, ez akadályt nem képezett. Reményi egészen biztosan tudta, hogy ami a zenei felfogást, előadást illeti, Liszttől igen sokat fog tanulhatni.

A két fiatal művész Hannoverből Weimárba ment. Ott Reményi felkereste Lisztet, kinek kedves, joviális modora elűzte az elfogódottságot, mellyel Reményi a világhírű zene-hérosz elé lépett. Reményi őszintén előadta, hogy szeretne Liszt tanítványa lenni, mibe Liszt azonnal beleegyezett, örülvén, hogy honfitársat taníthat. Hozzátette, hogy már hallott Reményiről s tudakozódott múltja iránt. Hallván, hogy Reményinek nincs pénze, felszólította, szálljon meg nála. Reményi erre megemlítette, hogy nincs egyedül, hanem vele jött a fiatal Brahms, egy új nagy tehetség, kit Hamburgban fedezett fel. Liszt erre azt felelte, hogy hát akkor lakjék társával együtt nála. Reményi örömpeszevitte a hírt Brahmsnak, s másnap reggel mindketten bevonultak az Altenburgba, Liszt lakosztályába.

Liszt felszólította Brahmsot, játszék valamit saját szerzeményeiből. De Brahms nagyon elfogult volt és vonakodott játszani. Erre Liszt maga ült a zongorához, és első látásra eljátszotta Brahms egyik művét a kéziratból. A játék után Liszt fel és alá járt a szobában, s csak annyit mondott végül: „Jó, jó, majd meglátjuk.” Azután tanítványok léptek be és megkezdődött az oktatás. Miközben Liszt maga játszott tanítványainak, Brahms egyszer csak elaludt ültő helyében. Mindenki megbotráncozott ezen: Liszt játéka alatt elaludni! Mikor távoztak, Reményi kérdőre vonta társát. Brahms egyedüli mentsége az volt, hogy annyira elnyomta a fáradtság, hogy nem tudott ellenállni. (E jeleneten jelen volt Lisztnek egy amerikai tanítványa, később pianista és zenetanár, ki 1879-ben szintén New Yorkban lévén, emlékezett az esetre és igazolta Reményi előadását.)

Reményi belátván, hogy Brahms helyezte e kellemetlen incidens folytán Liszt kör-

nyezetében tarthatatlan lett, viszont neki magának, mint elfogadott Liszt-tanítványnak ott kellett maradnia, ezért egy hét múlva azt a tanácsot adta Brahmsnak, hogy menjen vissza ajánló levelével Hannoverbe Joachimhoz, kit levelében felkért, hogy küldje Brahmsot Düsseldorfba Schumannhoz, megfelelő ajánlattal. Brahms el is utazott és soha többé életjelt magáról nem adott. Ez 1853. júliusának első felében történhetett (Reményinek ezen időben Liszthez írt levelének egyik utóiratában felemlíti: „Brahms est parti pour Göttingen.”)

Egy idő múlva Liszt egyszer ebéd közben, amikor szokása szerint a beérkező postát bontotta fel, hirtelen e szavakkal fordult Reményihez: „Úgy látszik, Önnek igaza volt, ami Brahmsot illeti. Itt van a „Leipziger Neue Zeitschrift für Musik” legújabb száma egy cikkel Schumann tollából „Neue Bahnen” címmel, melyben azt írja Brahmsról, hogy „egy új zenei Messias érkezett meg:” Reményi ezt hallván, könnyekre fakadt az örömtől. Liszt gondolatokba mélyedt, és nem szólt egyebet.

Brahms maga azonban egy sorral sem tudatta eddigi társával – ki őt, mint első felismerte, és az ismeretlenségből kiragadta – sorsának jóra fordulását, mintha nem az ő útján jutott volna el Liszthez, onnan Joachimon át Schumannhoz, ki őt a nyilvánosság elé hozta, és nagy tekintéllyel megalapozta hírnevét. Úgy látszik, hogy Brahms alapjában véve büszke és háládatlan volt. Nem akarta feltűnését a zenei mennybolt csillagai közt másoknak köszönni, mint öntehetségének és Schumannnak. És talán feszélyezte a Lisztnél vele megesett furcsa ízü incidens, melynek következtében nem lett Liszt tanítványa. Hogy ezen eset emléke ne kísértse többé, Reményit is vele együtt elvetette. Brahms életrajzaiban nincs is említés sehol a Reményivel való kapcsolatáról; a Révai Nagy Lexikona képezi az egyetlen kivételt. Reményi a későbbi időkben kétszer is találkozott Brahms-szal, ki azonban egyáltalán nem látszott emlékezni a múltira, miért is Reményi nem tette szóvá.

Itt megemlítendő, hogy még egy körülmény vetett némi árnyékot Reményinek Brahmsra vonatkozó későbbi emlékeire. Hamburgtól Weimárig terjedő hangverseny tournéjukon Reményi esténként időtöltés végett magyar dalokat szokott komponálni. Néhányat bemutatott Brahmsnak, de elhallgatta, hogy saját szerzeményei, hanem népdaloknak adta ki őket s igen örült, ha tetszettek Brahmsnak, sokat ad-

ván ítéletére. 15 évvel azután, 1868-ban Reményi Bécsben volt, s elment egy zene-műkereskedésbe megnézni a zenei újdonságokat. A kereskedő a többi közt megmutatta a Brahms féle Magyar Táncok első két füzetét, mondván, hogy e mű feltűnést keltett az egész világon. Reményi nagy érdekléssel nézte át a darabokat s azonnal megállapította mindegyik tánc eredetét. Voltak köztük újabb és régibb csárdások (Tolnai Lakodalmas csárdása, a Lujza-csárdás, Kéler Béla néhány szerzeménye, egy ismeretlen szerzőtől való népdal, melyet Reményi 1853-ban adott át Brahmsnak, stb.) és azonkívül Reményinek két saját szerzeménye. Volt a magyar táncok közt két szláv tánc és a Schubert féle Ständchennek átalakítása csárdássá. Szóval egy tánc sem eredeti szerzeménye Brahmsnak.

A Simrock féle első kiadásokon ugyan rajta áll igen apró betűkkel „gesetzt von”, és nagy betűkkel „Johannes Brahms”. De a későbbi kiadásokon már kimaradt a „gesetzt von”, ami nem történhetett meg Brahms tudta nélkül. Vagyis a későbbi kiadásokon Brahms mint szerző szerepel, ami nem felel meg a ténynek.

Reményi azonban nem tartott haragot Brahmsnak, sőt kevéssel halála előtt belekezdett egy essay írásába – W. S. B. Matthew magazinja számára – melyben teljes képet akart nyújtani hajdani összeköttetéséről Brahmsmal. De nem jutott túl a bevezetésen, mely telve van egykori művész-társá egyéniségének, művészetének magasztalásával.

Reményi már Brahms esetében megmutatta, hogy kiváló érzéssel bírt a zenei tehetség felismeréséhez. Ezt további élete folyamán is több ízben bebizonyította. Ő fedezte fel a 60-as évek elején Mányik Ernesztinát, a kiváló és sajnos oly korán elhunyt magyar operadívát, egy vidéki magyar városban. 1884-ben Melbourneban (Ausztrália) ő ismerte fel Armstrongnéban a nagyszerű hanganyagot, és buzdította, hogy képezze ki magát Európában. Armstrongnéból így lett a később hírneves Melba énekművésznő. 1879-ben pedig ő emelte ki Vogrich Miksát, amerikai fiatal honfitársát, az ismeretlenség homályából. Vogrich zongorán kísérte és később kiváló hírt aratott nemcsak zongorajátékával, de zeneszerzeményeivel is (1906-ig írt 3 operát, 1 oratóriumot, 1 misét, 10 szimfóniát, több koncertet, dalt és zongoradarabot stb.).

Liszt néha távol volt Weimártól. Egy ilyen alkalommal Reményi levélileg értesítette őt a weimári újságokról. E levél

1853-ban, valószínűleg július első felében kelt. Enthusiasztikus csodálat és odaadás a nagy mester génie-je iránt jellemzi a levelet, valamint a büszkeség, hogy egy ilyen világgraszoló lángész honfitársa. „Tisztelt Liszt úr! Compatriote admirable!” Így kezdi és: „Adieu, grand compatriote”, így fejezi be sorait. Boldog és büszke, hogy Liszttől egy sajátkezű levelet kapott, amelyet mint talismánt akar megtartani. Értesíti, hogy hegedül és további fantasztikus mazurek-eket komponál. Hírt ad Liszt édesanyjának állapotáról, ki lábtörést szenvedett, de baja már javul. Liszt né Reményit, ki őt többször felkeresi, megbízta, hogy fiának annyi üdvözlöt küldjön, amennyit csak akar: 1 000 000 000 est-ce assez? je ne veux pas qu’ on dise que je ne fais pas bien les commissions” – teszi hozzá Reményi. A társaság azóta, hogy Liszt és a hercegnő, leányával elutazott, egyszerűen feloszlott. A levél így végződik: „Que le bon Dieu vous ait en sa sainte garde, et qu’ il guide toujours votre génie pour l’ honneur et la gloire du genre humain en général et particulièrement (mais particulièrement) de notre chère patrie” (A jó Isten tartsa meg önt és zsenialitását dicsóságban, az emberiség, és különösen a mi hazánk megbecsülésében.).

Ez is bizonyítéka annak, hogy Liszt, bár nem tudott magyarul, hisz a német nyelvű nyugati határvidéken (Raiding-Doborján) született, és már zsenge korában a külföldre került, mindig magyar embernek érezte magát, különben Reményi nem így írt volna hozzá.

Reményi tehát Weimárban volt, Liszt tanítványa lett, és a főúri Altenburg lakója. Csakhamar tagja lehetett a „Murl”-társaságnak is. Erről több helyen történik bizonyító említés. Reményi Liszthez írt, következő levelét, mely Londonból 1854. aug. 8-ról van keltezve, így végzi: „Présentez mes respects á la Princesse et Princesse Marie, Miss Anderson (a kis Mária hercegnő angol nevelőnője) et toute la maison est saluée. Les Murls aussi. Nous avons ici des Murl-soirées, ou l’ on ne jone que de la littérature Murloise, toute autre chose est exclue”.

La Mara, a Liszthez intézett levelek kiadója a „Murl” kifejezéshez a következő magyarázó lábjegyzetet kapcsolja: „der Verein der „Murls” (Mohren, Teufelskerle, d. i. Antiphilister) war damals in Weimar von Liszt und seinen Schülern und Anhangen: Bülow, Cornelius, Klindworth, Reményi etc. gegründet worden.” E Murl-

egyesületen belül a tagok, úgy látszik, külön tréfás neveket és címeket viseltek. Ezt lehet pl. az egyik Murl-nak, Cornelius Peter zeneszerzőnek 1854 szept. 6-án, Bernhardshüttéből, Liszthez címzett levélből következtetni. E levél megszólítása t. i. így hangzik: „Lieber verehrter Freund (Kunstphilosoph und Padischah!)”, a befejezés pedig: „verbleibe für heute und immer meines guten und grossen Liszt Trabuco Kritiker.

Peter Cornelius (Murl Seraskier), Reményi a „Marquis de la gigriere” elnevezést viselhette, ezt lehet Liszthez írt más leveleiből következtetni. Glasenapp nagy Wagner biográfiájának „Das Leben Richard Wagner in 6 Büchern” II. kötet 2. részében (3. kiad.) a 27. oldal 1. lábjegyzetében ugyanezt írja a „Murl” kifejezésre nézve: „Eine der mehrfachen scherzhaften Bezeichnungen, welche dieser um Liszt sich gruppierende „Neu-Weimarer Verein” (Liszt követői, a fiatal újító művészek) sich beilegte, war auch der der „Murls”. Liszt war Padischah, seine Schüler und Anhänger: Bülow, Cornelius, Pruckner, auch Karl Klindworth, dem Wagner später in London begegnete, waren Murls Vgl. Liszt’s Brief an Klindworth v. 2/VII. 1854.”

Lisztnak Reményi a maga sajátos, lelkes, impulzív, akkor még bizonyára igen extravagáns művészi és emberi egyéniségeivel igen megtetszhetett. Hiszen Liszt maga is – bár az ifjúkor extravagantiáit már levetette – még telve volt tűzzel, enthusiasmmal. Tehetségét magasra értékelte, amint azt későbbi leveleiből is látjuk. Így Liszt 1854. júl. 2-án ezt írja Reményiről Klindworthnek, aki akkor Reményivel együtt Angliában hangversenyezett: „Az Ön Murl-összeköttetése és Murl-vándorlása Reményivel kitűnő intézkedése („Walten”) a sorsnak. Júl. 6-án Leicesterben adandó hangversenyük napján a weimari Murlok vacsorára lesznek híva az Altenburgba, ahol Reményire és Klindworthre fogunk poharat üríteni”. – Egy későbbi levelében Brendel Ferencnek ezt írja: „Az összes általam ismert hegedűsök közül alig tudnék hármat nevezni, kik a hatás tekintetében vele (t. i. Reményivel) versenyezhetnének.” – Johann v. Herbecknek pedig ezt írja: „Ő (t. i. Reményi) mindenkit gyönyörködtetett és meghódított, úgy a kritikusokat mint a közönséget, ami igazán nem kis dolog, minthogy mi Weimárban hozzá vagyunk szokva a legkiválóbb hegedűvirtuózokhoz.”

Kiváltképp az a modor és felfogás, ahogy Reményi a magyar zenét interpretálta, tett nagy benyomást Lisztre. „A cigányok és cigányzene Magyarországon” c. művében, melyben Liszt a magyar zenét tévesen cigányzenének minősíti - e műről és a miatta Reményi és Liszt között keletkezett contraversióról még lesz szó - e zene legkiválóbb művelői közt felsorolja Csermákot, Biharit és Reményit, és utóbbinak játékát így írja le: „Sohse hallottam őt anélkül, hogy oly emotiót nem éreztem volna, mely felébresztette Bihari emlékét. Reményi ugyan nem cigány, de át van itatva cigány érzéssel és művészettel. A tettség dacára, mellyel változatlanul mindig fogadták, ő úgy látszik azon kevés művészekhez tartozik, kiknek magasabb céljuk van, mint hogy maguknak vagyont gyűjtsenek, és csak előmeneteliükkel törődve, hírnevet szerezzenek, hanem szívesen magasabb eszmények felé törekednek. Reményi élénk, nagyszabású dispositióval van megáldva, mely fellázad az egyhangúság ellen s akinek eredetisége megnyilatkozik mindenben, és mindennek dacára. Ez ismertető jele tehetsége életképességének és külön helyet biztosít neki azon férfiak sorában, kik új életet öntöttek a művészet egyik elismerésre érdemes ágába.”

Itt felvethető a kérdés, vajjon Liszt az által, hogy Reményit a nagy cigányművészekkel együtt említi fel – bár kiemeli hogy nem cigány és művészi valeurjeit magasra értékeli – akaratlanul is nem ártott-e kedvencének, alapot szolgáltatván a későbbi magyarországi irigyeinek és kicsinylőinek azon nem ritkán hangoztatott vád emelésére, miszerint Reményi nem igazi művész, csak holmi kiváló szalón-cigány, aki ha klasszikus zenét játszik, azt is elcigányosítja.

Csak annyi igaz, hogy ő ízig-vérig magyar művész volt, ki rajongott a magyar nemzeti zene szépségéért, s e zenét játékkal és szerzeményeivel magasabb nivóra akarta emelni, azt hazánkon kívül is ismertetni és elismertetni óhajtott. Sohasem tagadta magyarságát, és ahol csak lehetett, beillesztett néhány magyar darabot műsorába. A maga módja és tehetsége szerint tehát ugyanazt művelte, amit nagy mestere Liszt is tett magyaros szerzeményeivel (Rapszódia, Szent Erzsébet legenda, Hungária szimphónikus költemény, Esztergomi és koronázási mise) és amit Joachim is megkísérelt, magyar hegedűversenyével. (Folytatjuk)